

TROLDSPJLET

Meddelelsesblad for Karin Michaëlis Selskabet. nr. 6. / 4. oktober 2007.

Der indkaldes herved til styrelsesmøde i selskabet:

LØRDAG DEN 27. OKTOBER 2007 KL. 12.00 i Literaturhaus, Møllegade 7, 2200 København N.

DAGSORDEN:

- 1) Valg af dirigent og referent.
- 2) Godkendelse af referater. Referater af de to sidste bestyrelsesmøder vil blive rundsendt til bestyrelsesmedlemmerne ca. en uge før mødet.
- 3) Bestyrelsens endelige konstituering incl. valg af formand.
- 4) Fortsat drøftelse af forårsekskursion til Thurø og/eller Randers.
- 5) Kontakt til Forfatterforeningen og Sammenslutningen af Litterære Selskaber.
- 6) Praktiske ting vedr. medlemsmøder.
- 7) Udarbejdelse af ændringer til selskabets forretningsorden til vedtagelse på årsmødet.
- 8) Kontakt til "Golden Days 2008".
- 9) Evt.

Styrelsesmødet forventes at slutte kl. 14.00 og vil blive efterfulgt af "en eftermiddag om Karin Michaëlis" med indlæg af Bo Tao Michaëlis og Henning Høeg Hansen. Detaljeret program med reklamefolder vil om en uge blive rundsendt til alle medlemmer med det næste nummer af Troldspejlet.

Karin Michaëlis (1872-1950). En glemt verdensberømt dansk

Af Birgit S. Nielsen

dansk forfatter.

Hvem var Karin Michaëlis?

Den danske forfatter Karin Michaëlis, der i dag er næsten glemt i en brøglighed, var frem til Anden Verdenskrig kendt i hele Europa, både som romanforfatter og som en fremtrædende og farverig kulturpersonlighed med et stort hjerte. Hun skrev godt 30 romaner, der hovedsageligt skildrer den kvindelige psykologi og internationale bestsellere, og hendes syv romaner om den fantasifulde Pippi Langstrømpe blev en tidlig forløber for Pippi Langstrømpe, der sprænger alle konventioner, høj seksualitet, blev børnebøger i Europa i 1930'erne.

Sit humanitære engagement begyndte Karin Michaëlis at udfolde allerede i Første Verdenskrig, hvor hun i avisreportager og bøger beskrev sine besøg på krigsfangelejre og lazaretter, og hvor hun samlede penge til nødlidende mennesker i de krigsførende lande. I 1920'erne og 30'erne engagerede hun sig for fronten i østrig-ge til fordel for politiske fanger bl.a. Sacco og Vanzetti, og sammen med børn og gamle og Romain Rolland deltog hun i kampen mod diktatur, tortur og pogromer. Hun sig flere ganges navn huskes i dag nok især i forbindelse med den usædvanlige hjælp fra Henri Barbusse forfulgte fra Hitlers Tyskland. I sommeren 1933 havde hun 15 tyske flyvere på Balkan. Hendes hjælp, hun ydede til straffeboende hos

Karakteristisk for hendes ukonventionelle personlighed havde hun på den tid kendt gentleman-tyv, Storm Nielsen, boende. Hun havde kendt ham i fængslet og opnået hans benådning hos Christian den Tiende. Samme tid også en somhed var ud over det sædvanlige, vidner talrige takkebreve om fra kendte personer, fra politiske fanger, naboer og danske såvel som udenlandske kollektorer, heriblandt Harald Herdal, Peter Freuchen, Thit Jensen og Agnes Henningsen. Blandt takkebrevene er også et fra Johs. V. Jensen, der i 1931 skrev:

"Deres Godhed, ved jeg, gaar over Gevind. Ved De ikke at jeg er en vild Mand. Ikke desto mindre har jeg aldrig kendt Mage. Og nu skal jeg sige Dem, give til De ikke har noget. Deres bedste Venner vil føle anderledes for en ellevild Gang skulde blive Dem, der trængte til Hjælp. De er Verdens mest larvne. De skal ikke er glad for at De ogsaa har villet hjælpe mig op af en Suppe."

Et højdepunkt i international anerkendelse oplevede Karin Michaëlis i 1932, da hun på sin 60-års fødselsdag i den tyske presse blev fejret som "Europas samvittighed". Hun var medlem af, arrangerede en stor fest i Wien og PEN-klubben, som hun var medlem af, modtog hun æren og byn keltog til ære for hende. Foruden en fornem østrigsk orden modtog hun også det tyske kejserbanket og et fakkelmas G. Masaryk den højeste tjekkiske orden.

Årene under Anden Verdenskrig tilbragte Karin Michaëlis ufrivilligt i Udenrigsministeriets fængsel. Hun modtog dog den Tiendes Frihedsmedalje og blev æresborger på Thurø, men den 1. januar 1946 vendte hun tilbage til Danmark til næsten fuldstændig glemsel. Hun blev dansk vist Christians prominente stilling,

hun havde indtaget både i den danske og europæiske offentlighed før krigen, havde hun mistet.

Karin Michaëlis' liv og forfatterskab i hovedtræk.

Karin Michaëlis voksede op under beskedne forhold i Randers, som datter af en telegrafist i en søskendeflok på fem. Hun var kejtet og havde en øjenfejl, der ikke blev bedre på trods af en operation, og følte sig som barn som outsider. Som 16årig tog hun arbejde som privatlærerinde i 3 år, først på Læsø siden på en jysk herregård. Hun kom herefter til København for at uddanne sig til pianist hos komponisten Victor Bendix. Gennem sit ægteskab fra 1895 til 1911 med digteren Sophus Michaëlis fik hun kontakt med det danske litterære miljø med bl.a. Herman Bang, brødrene Brandes og ikke mindst Peter Nansen, som hun var særlig knyttet til. Også ægteparret Karoline og Bjørnstjerne Bjørnson blev nære venner. Sammen med Sophus Michaëlis havde hun indrettet sommerboligen "Torelore" på Thurø. Efter skilsmissen blev den hendes faste bopæl, hvor hun i årenes løb udfoldede sin legendariske gæstfrihed. I 1912 giftede hun sig med den 9 år yngre amerikanske diplomat og senere professor i Berlin Charles Stangeland. De afbrød dog efter få år deres samliv, ikke mindst på grund af hans sygelige jalousi. Begge ægteskaber var barnløse. Hun købte senere det største hus i Thurø by, Bergmannhus, der i dag er bibliotek, og hvor vennen Niels Hansens portræt af hende hænger. "Torelore" var i mange år efter Anden Verdenskrig beboet af Tom Kristensen. I Bergmannhus er der i dag mindestuer for Karin Michaëlis og Tom Kristensen.

I 1902 fik hun sit første internationale gennembrud med de to små romaner *Barnet* og *Lillemor* om en pige i puberteten og en meget ung piges ægteskab med en ældre mand, der oprindeligt var forelsket i hendes mor. Bøgerne udkom samme år på både tysk og dansk, og kort efter på henholdsvis 12 og 15 sprog. Både Herman Bang og R. M. Rilke skrev begejstret om dem.

I de følgende år udkom flere romaner og fortællinger, blandt andet *Gyda*, *Over al Forstand*, *Kyllingesorger*, *Tro som Guld*. Men det var med romanen *Den farlige Alder*, 1910, at hun fik sit næste store internationale gennembrud. Romanen, der blev filmatiseret i 1911 og igen 1927 med Asta Nielsen i hovedrollen, blev en skandalesucces. Den blev mødt med stor modvilje fra fremtrædende kvindesagskvinder, der mente, at Karin Michaëlis havde forrådt kvinden og kvindesagen ved sin åbne fremstilling af den psykiske labilitet og i nogle tilfælde utilregnelighed hos kvinden i den tidlige overgangsalder. Som så ofte i sine romaner valgte Karin Michaëlis også her den subjektive og intime dagbogs- og brevform, hvor forfatteren træder tilbage bag figurerne, hvis synspunkter ofte - og også her - fejlagtigt uden videre blev identificeret med forfatterens.

Romanen *Den farlige Alder* blev anledningen til hendes første europæiske foredragsrejse i 1910, der også førte hende til Wien. Mødet her med den jævnaldrende reformpædagog og filantrop Eugenie Schwarzwald (1872-1940) blev skelsættende for hende og førte til et nært og livslangt venskab. Eugenie Schwarzwald var gift med den fremtrædende jurist og politisk indflydelsesrige finansekspert Hermann Schwarzwald, og Karin Michaëlis fik sit andet hjem hos ægteparret, hvor hun havde sit eget værelse stående, og hvor hun opholdt sig næsten hvert år i en længere periode. I dette jødisk liberale ægtepars hjem, der var én af de kendte saloner i Wien (i konkurrence med bl.a. Alma Mahlers), mødte Karin Michaë-

lis en europæisk elite af kunstnere og intellektuelle, bl.a. R. M. Rilke, Karl Kraus, Adolf Loos, Arnold Schönberg og Oskar Kokoschka. Sidstnævnte tegnede en dag på få minutter Karin Michaëlis, medens hun pakkede kuffert. Til hendes store vrede offentliggjorde han 1911 tegningen, som hun syntes var skrækkelig, i det ekspressionistiske tidsskrift *Der Sturm*.

I ægteparret Schwarzwalds hjem færdedes også en række fremtrædende danskere som bl.a. Erik Scavenius, Bodil Ipsen, Beatrice og Merete Bonnesen, Hans Scherfig og senere forfatteren Aage Dons.

Eugenie Schwarzwald var dog i første række pædagog. Med sit reformskoleværk i Wien ønskede hun ikke blot at give piger uddannelsesmuligheder på alle niveauer, men også at skabe en skole uden tvang og blind autoritetstro. Det skulle være en skole præget af glæde og med rige individuelle udfoldelsesmuligheder, ikke mindst med hensyn til barnets musiske evner. Karin Michaëlis, der havde kedet sig grundigt i sin egen skoletid, fulgte skolens arbejde med begejstring og beskrev den i delvis fiktiv form (uden de rigtige navne) i bogen *Glædens Skole* fra 1914, og det er utvivlsomt dette frie opdragelsesideal, Karin Michaëlis udfolder i *Bibi*-bøgerne. Mange senere kendte kvindelige kunstnere har været elever på skolen i Wien: Helene Weigel, Maria Lazar, Hilde Spiel, Alice-Herdan-Zuckmayer, Vicki Baum og Elisabeth Karlinsky.

En ganske særlig indsats af humanitær art ydede Eugenie Schwarzwald under Første Verdenskrig, idet hun uden kapital - den måtte hun først skaffe sig - oprettede en række "Gemeinschaftsküchen" en slags folkekøkkener, der blev smukt indrettet af arkitekten Adolf Loos. I 1918 fandtes der 18 "Gemeinschaftsküchen" i Wien, der bespiste ca. 10.000 mennesker dagligt, og for hvilke Eugenie Schwarzwald havde det personlige ansvar. Under inflationen i 1923 organiserede hun også "Gemeinschaftsküchen" i Berlin, det første i slottet. En af de unge frivillige hjælpere var den unge jurist Helmuth J. von Moltke, der blev en god ven af både Eugenie Schwarzwald og Karin Michaëlis. Han var senere den centrale skikkelse i Kreisau-modstandsgruppen mod Hitler og blev henrettet i 1945. Endnu et bemærkelsesværdigt initiativ, som Eugenie Schwarzwald tog i 1916, var oprettelsen af organisationen "Wiener Kinder aufs Land", der skaffede rekreative ophold på landet til børn fra Wien, der var svækket af krigen. Dette arbejde blev ført videre i organiseringen af de såkaldte "Wienerbørn"s ophold i de neutrale lande efter krigen. Karin Michaëlis fulgte Eugenie Schwarzwalds enestående arbejde på nærmeste hold, og det har uden tvivl præget hendes egen udvikling og sat sig mange spor i hendes forfatterskab. Hun deltog i det ved at skrive om det, men også ved f.eks. at samle penge til gamle forkomne mennesker fra Wien, til såkaldte "Alters-gemeinschaften". Et sådant hjem i bjergene blev opkaldt efter hendes mor "Nielsinen-Heim".

Karin Michaëlis var uhyre produktiv som forfatter. Hun udgav i gennemsnit mindst én bog om året, og nogle gange gik det nok lidt vel hurtigt. I mange af romanerne, især de tidlige i forfatterskabet, skildrer hun kvinder, der af socialpsykologiske grunde: opdragelse eller ægteskabelige normer ikke er i stand til at udfolde sig. Ofte undertrykkes de af ægtemanden, eller de undertrykker sig selv med en tendens til masochisme. Efter Første Verdenskrig skildrer hun i mindre grad forkrøblingen af kvinden i det traditionelle ægteskab, men snarere muligheden for en selvstændig og harmonisk livsudfoldelse.

Karin Michaëlis havde mange trofaste læsere, ikke mindst i Tyskland og Østrig. Det varede dog længe før hun rigtig vandt anerkendelse i sit eget land, når man ser bort fra støtten fra Herman Bang og Peter Nansen tidligt i forfatterskabet. Georg Brandes og Henrik Pontoppidan f.eks. havde store forbehold, både over for hendes valg af temaer og hendes stil, de fandt hendes bøger smagløse og dårligt komponerede. Først med det selvbiografiske hovedværk i 5 bind, *Træet paa godt og ondt* (1923-1930), en udviklings- og kunstnerroman om pigen Gunhild, som vi følger fra den tidligste barndom i Randers gennem et uhyggeligt undertrykkende ægteskab til frigørelse som kunstner i Hamborg, fik hun anerkendelse fra førende kritikere som Tom Kristensen, Otto Gelsted, Chr. Rimestad og - privat - fra Pontoppidan. De to første bind *Pigen med Glasskaarene* og *Lille Løgnerske* vil blive stående som klassiske værker i dansk litteraturhistorie med deres helt originale skildringer af barndommens verden, set fra barnets perspektiv. Sammen med *Syv Søstre sad* fra 1923, som vakte Romain Rollands og Betty Nansens udelte begejstring, og *Hjertets Vagabond* fra 1930, der består af én lang mundtligt fortalt monolog, tegnet over maleren Kirsten Kjærs liv, hører de til Karin Michaëlis' bedste og mest moderne romaner.

Karin Michaëlis' børnebøger.

Karin Michaëlis var 55 år, da hun i 1927 slog internationalt igennem som børnebogsforfatter med den første bog om *Bibi*, der blev oversat til over 30 sprog. På dansk udkom de i alt 7 *Bibi*-bøger fra 1929 til 1939. De skildrer pigen Bibis udvikling fra hun er 11 til 17 år og udkom med omtrent ét års mellemrum, idet *Bibi* bliver ét år ældre fra bog til bog. Bøgerne er skrevet i slutfasen af arbejdet på *Træet paa godt og ondt*, og der er en nær indre forbindelse - og kontrast - mellem de selvbiografiske bøger om pigen Gunhilds ofte smertefulde opvækst i Randers, begrænset af normer, og pigen Bibis frie og harmoniske opvækst som datter af en stationsforstander i Randers. Bibi, hvis mor er død, har frikøbt til jernbanerne, og faderen lader datteren rejse rundt på egen hånd i Europa - i øvrigt i Karin Michaëlis' fodspor: til Schlesien, Danzig, Østpreussen, Königsberg, Weimar, Prag, Rhinen, men også til Læsø, Fyn og Vesterhavet. Hun møder meget forskellige sociale miljøer og problemer, fra adelige på en række godser til minearbejdere, små håndværkere og sigøjnere, og hun opsøger flere fremtrædende personligheder som f.eks. Einstein, forfatteren G. Hauptmann, Helmut J. von Moltke, og reformpædagogen Paul Geheeb, på hvis skole "Odenwaldschule" hun tilbringer nogle måneder.

Bibi opdrages ikke til en konventionel kvinderolle som hustru og mor, og hun er ikke idealiseret, men har både gode og dårlige egenskaber. Hun er fabulerende og pynter ofte fantasifuldt på sine oplevelser, og i sin nysgerrighed og livsglæde vil hun gerne opleve det usædvanlige, eventyrlige, ja hun "samler på" livsfarlige oplevelser. Hun sprænger konventionerne også hos sin mors adelige, snobbende forældre, som hun besøger på godset Klinteberg, der er tegnet direkte efter Egeskov på Fyn. En vigtig medvirkende årsag til *Bibi*-bøgernes popularitet, var de mange, til dels farvelagte, illustrationer af Hedvig Collin, som Karin Michaëlis havde et nært samarbejde med, og som hun også diskuterede udformningen af bøgerne med. Børn rundt om i Europa dannede Bibi-foreninger og klædte sig som Bibi, og mange af dem skrev lange breve med egne oplevelser og tegninger til Bibi, som de mente eksisterede i virkeligheden. Karin Michaëlis udgav 1936 børnebogen *Lotte Lige-glad*, der udspiller sig i et folkeligt storby- og sømandsmiljø i Nyhavn omkring en enlig mor med 4 fantasifulde og handlekraftige børn. Bogen er illustreret af Karin Michaëlis' gode veninde fra Randers Marie Hjuler.

En særlig plads i forfatterskabet indtager den utopiske science-fiction roman *Den grønne Ø*, der nåede at udkomme i Tyskland i 1933, dog "censureret" og rensset for sine projødiske afsnit. Den udkom nogle år senere på dansk. Heri beskriver Karin Michaëlis, hvordan de 1600 indbyggere på en ø (læs:Thurø) overlever efter en naturkatastrofe, hvor de i lang tid er totalt afskåret fra omverdenen, der er sunket i havet. De indretter et nødvendig socialistisk og "grønt" fællesskab, som dels synes inspireret af det nødhjælpsarbejde, Karin Michaëlis så i Østrig under Første verdenskrig, og dels afspejler hendes politiske engagement efter krigen, præget af venskabet med de to russisk-amerikanske anarkister Emma Goldman og Aleksander Berkman (hvis fængselsindringer hun oversatte samtidig med arbejdet på romanen), og den amerikanske socialist Agnes Smedley. De opholdt sig alle længere tid på Thurø, og Smedley skrev her hovedparten af *Kun en Kvinde*, der udkom på dansk 1933 med forord af Karin Michaëlis. Ophavsmanden til de centrale "politiske" tiltag i *Den grønne Ø* er øens jordemoder og "kloge kone", der på grund af sin syltemani kaldes "Syltesørine". Denne "mani" delte Karin Michaëlis med sin figur, der er et skjult selvportræt.

Eksil i USA 1939-1946 og de sidste år i Danmark efter krigen.

Nazisternes magtovertagelse i 1933 betød en afgørende vending i Karin Michaëlis' liv. Hun havde hidtil gang på gang forsvaret Tyskland, men i september 1933 følte hun, at hun måtte tage åbent afstand fra især antisemitismen i Tyskland, og dermed mistede hun hurtigt sine vigtigste indtægter.

I april 1939 var hun på besøg hos sin søster i USA. Det blev på grund af krigen og besættelsen til et ufrivilligt ophold i 7 år. Hun blev alvorligt syg og måtte leve meget beskedent, da hun så godt som ingen indtægter havde - hendes læsere boede i Europa. Det lykkedes hende dog at skrive selvbiografien *Little Troll* og få den udgivet i 1946. I denne "mærkelige selvbiografi", skriver Aage Dons i sit portræt af Karin Michaëlis i *Uden at vide hvorhen*, "finder man Essensen af Karins Væsen. Bogen er umaadelig aabenhjertig og skrevet med hele hendes uimodstaaelige Fortællerglæde".

Mange af de gamle venner fra Europa, der nu var emigranter i USA, hjalp og støttede hende og fejrede hende i 1942 med en banket og en pengegave til hendes 70 års dag. Brecht hylkede hende i et åbent brev i den tysksprogede ugeavis *Aufbau*. Hun boede det meste af tiden i en lejlighed i New York ved siden af Ruth Berlau og Ida Bachman, men var i 8 måneder i 1943-44 på besøg hos Brechts i Californien, hvor hun genså mange af vennerne fra Europa. De skaffede hende også et ophold på kunstnerstiftelsen Yaddo. Hun kom tilbage til Danmark efter krigen, men var meget svag og måtte opgive sit hus på Thurø. Den sidste tid boede hun på et pensionat i København med udsigt over Botanisk Have. Hun skrev til det sidste på sin danske selvbiografi med den betegnende optimistiske titel *Vidunderlige Verden*, men nåede dog ikke nåede at færdiggøre den. Hun døde den 11. januar 1950.

Afsluttende bemærkninger.

Karin Michaëlis synes måske glemt i dag, men i øvrigt interesserende berømmelse i eftertiden hende ikke. Vigtigt for hende var betydningen for læserne i samtiden. Dog helt uden

litterær indflydelse har hun ikke været, som det fremgår af et brev fra oktober 1945 fra Tove Ditlevsen:

"Kære Fru Michaëlis!

Da jeg var femten Aar læste jeg første Gang "Træet paa godt og ondt", og det forandrede hele min Indstilling til Tilværelsen (eller rettere: det gav mig en Indstilling). Jeg var saa betaget af Gunhild og hendes Skæbne og hendes vidunderlige Sind, at jeg kom til at tænke og tale som hun og mange, mange Aar efter var jeg saa impliceret i hende, at alt hvad jeg skrev blev farvet af denne Oplevelse. Nu har jeg lige læst de fem Bøger igen, og det mærkelige skete (De ved jo selv hvordan det er at vende tilbage til sin Barndoms Bøger), at de gjorde det samme Indtryk paa mig som dengang - blot endnu forunderligere og rigere, fordi jeg nu bedre er istand til at forstaa dem og nyde deres kunstneriske Værdi. Kære Karin Michaelis, allerede dengang vilde jeg ha skrevet til Dem, men fik saa at vide at De var i Amerika. Nu er De kommet hjem, og jeg vover at gøre det, sikker paa at De ikke vil finde mig paastrængende. Jeg blir selv saa flov naar nogen skriver og roser mine Bøger, fordi jeg synes jeg narrer dem, naar de har faaet noget ud af Ting, jeg har skrevet mig fri af og glemt. Derfor har jeg heller aldrig før skrevet til nogen Forfatter, men jeg har altid vidst at jeg vilde skrive til Dem en Dag - for det er noget andet, Dem holder jeg af skønt jeg aldrig har set Dem, for De er Gunhild, og hende er der saa meget af i mig. Jeg sender Dem "Barndommens Gade", som ikke er nogen vellykket Bog, men som fortæller lidt om mig. Jeg har Lyst til at sende Dem hele min Produktion, men er bange for at forskrække Dem.

Med de venligste Hilsner sender jeg Brevet ud i det blaa, for jeg ved ikke hvor De bor. Deres hengivne Tove Ditlevsen.

Nu ringede jeg til Politiken og fik Adressen."

Det er kun få bøger af Karin Michaëlis, der er genoptrykt i Danmark efter hendes død, mens især *Bibi*-bøgerne er genoptrykt flere gange i Tyskland, og Eva Kampman har netop genoversat første bind af *Bibi* til italiensk.

Større fremstillinger om Karin Michaëlis og hendes forfatterskab:

Beverly Driver Eddy: *Kaleidoskop des Herzens. Eine Biographie.* - Wien, 2003
Merete von Eyben: *Karin Michaëlis: Incest as Metaphor and the Illusion of Romantic Love.* - New York, 2003
Merete von Eyben: *Det farlige liv. En bog om Karin Michaëlis.* - København, 2006
Birgit S. Nielsen: *Karin Michaëlis. En europæisk humanist. Et portræt i lyset af hendes utopiske roman Den grønne Ø.* - København, 2002

Kortere artikler om Karin Michaëlis:

Aage Dons: *Uden at vide hvorhen* - København, 1976, s. 68-72
Susanne Fabricius: *Karin Michaëlis*; i: *Danske digtere i det 20. årh.*, - 1980
Harald Fuglsang: *Kirsten Kjær "allerede som barn var jeg anderledes"* - 2004. s.97-107
Beth Juncker: *Det farlige liv*, i: Elisabeth Møller Jensen (udg.): *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, bd. 3, 1996, s. 218-224
Karen Klitgaard Povlsen: *Karin Michaëlis*, i: *Dansk Kvindebiografisk Leksikon* - København 2001
Birgit S. Nielsen: *Karin Michaëlis 'hjælp til tyske emigranter*, i: Stef. Steffensen: *På flugt fra Nazismen* - København, 1986, s.33-58
Mette Winge: *Dansk børnelitteratur 1900-1945 – med særlig henblik på børneromanen.* - København, 1975, s.298, 309-10, 338-39, 354-55